

مدیریت توسعه شهری با رویکرد اقتصاد پایدار و مدلسازی LQ (نمونه موردی بافت شهری دزفول)^۱

الیاس مودت، گروه شهرسازی، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

میلاذ ولی پور، کارشناس ارشد طراحی شهری، دانشگاه صنعتی جندی شاپور دزفول، دزفول، ایران

تاریخ دریافت: ۹۹/۹/۲۴

تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۲۵

چکیده

توسعه پایدار با تاکید بر توسعه پایدار شهری طی دهه‌های اخیر به تدریج به پارادایم نوین و مسلطی در ادبیات نظری و علمی رایج درباب برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. توسعه پایدار، توسعه‌ای است که بتواند نیازهای نسل حاضر را بدون تخریب و یا آسیب رساندن به تامین نیازها و خواسته‌های نسل‌های آینده تامین نماید. شهری دارای توسعه پایدار است که اقتصاد شهری پایدار، جامعه شهری پایدار و محیط زیست شهری پایدار را با حفظ اکوسیستم داشته باشد. که این شاخص‌ها از شرایط توسعه پایدار اقتصادی است. ماهیت تحقیق حاضر توسعه‌ای - کاربردی و از نظر روش تحقیق (توصیفی - تحلیلی) است. داده‌های فعالیت‌های صنعتی، خدماتی، کشاورزی به صورت مقایسه‌ای در سال ۱۳۹۵ مورد تجزیه تحلیل قرار گرفته است. همچنین داده‌های بخش‌های اقتصادی به وسیله ضریب مکانی (LQ) و نمایش نموداری با سه عنصر اقتصاد کشوری، اقتصاد شهر دزفول و مقایسه میان دو بافت شهر مورد ارزیابی قرار گرفته است. با تحلیل و بررسی اقتصاد توسعه پایدار شهر دزفول از لحاظ ضریب مکانی که خود شامل اشتغال پایه و غیر پایه می‌باشد. به ارائه پیشنهاداتی برای بهبود یافتن نسبت و ضرایب اقتصادی ارائه گردیده است. که با افزایش این دو مولفه میزان اشتغال نیز افزایش می‌یابد که در انتها باعث داشتن اقتصادی پایدار می‌شود، و با سنجش اقتصاد شهر دزفول بر اساس معیار کشوری به‌راه بافت قدیم و جدید دزفول به اشتغال غیر پایه می‌رسیم که این امر باعث از کارافتادگی اقتصاد شهر و در نهایت شهر را از توسعه پایدار دور می‌کند. که برای رفع این مشکل از دو سناریور الگوی مصرف و بهروری نیروی ثابت کار پیشنهاداتی ارائه می‌شود که به توسعه پایدار شهری کمک می‌کند.

کلمات کلیدی: اقتصاد پایدار، توسعه پایدار، بافت شهری، LQ، دزفول.

۱. مقدمه

معنای پایداری در طول سالها تکامل یافته و دارد با گذشت زمان در بسیاری از رشته‌ها به طور گسترده‌ای بحث می‌شود. تفسیرهای فراوان و مفاهیم اجرای پایداری از دیدگاههای مختلف وجود دارد، به عنوان یک نتیجه از این تنوع در طبیعت موجود است (Steiniger et al., 2020). پایداری شهری را می‌توان طریقی برای توسعه شهری آینده دانست و همچنین توسعه مجدد موارد موجود به شیوه‌ای محیطی و با صرفه اقتصادی، هدف از این طریق ترویج رفاه انسانی و ثروت اقتصادی با توجه به کاهش میزان و سازگاری با اثرات منفی در حال حاضر است، دامنه پایداری بسیار گسترده شده است که با جنبه‌های همچون ترکیب محیط فیزیکی (اکولوژی) با ابعاد اقتصادی و اجتماعی پیوند خورده است (Ali-Toudert, Ji, Fahrman, & Czempik, 2019).

شاخص‌های پایداری شهری تحت تأثیر توسعه شاخص‌ها در زمینه‌های مختلف از جمله توسعه محیط زیست و منابع طبیعی، علوم بهداشتی، توسعه اقتصادی و توسعه اجتماعی بوده است. استفاده از این شاخص ممکن است اهداف مختلفی را که ممکن است ابزاری مفهومی و سیاسی در نتیجه گیری و تصمیم‌گیری توسعه پایداری شهری که مفید هستند ارائه دهد (Steiniger et al., 2020). به موازات علاقه سریع در حال رشد به مفهوم اقتصاد، ما شاهد توجه روزافزون به نقش شهرها در تسهیل تحولات اجتماعی به الگوهای تولید و مصرف پایدار هستیم. با این حال، با توجه به تحولات پایدار شهری در مورد نیاز به تغییر بحث در حال افزایش است. شیوه‌های حاکمیت و مدل‌های کسب و کار از خدمات شهری به طور فزاینده تقاضا را یکپارچه می‌کند (Babamiri, Pishvae, & Mirzamohammadi, 2020).

تغییرات در سبک زندگی شهری و الگوهای مصرف شهرها هستند تا حد زیادی به عنوان موتورهای رشد شناخته می‌شوند. اغلب شهرها به عنوان مکان‌های سازنده برای آزمایش با حالت‌های جایگزین از مدیریت عمومی و ارائه خدمات شهرت دارند، که اغلب در همان زمان توسعه ناپایدار اگر به درستی کنترل و ارزیابی نشود مدیریت درستی بر پایداری نخواهیم داشت (Fratini, Georg, & Jørgensen, 2019).

برای دستیابی به بافت تاریخی شهرها باید مورد توجه قرار گیرد، پس از غفلت در موارد اخیر و تغییر حالت زندگی، نیازهای ساکنان طبق الگوهای ایجاد شده خدمات (گاهی جبران‌ناپذیر) به بافت‌های تاریخی و ارزشهای آن فراموش شده است. با توجه به گفته کوین لینچ، شهر باید یک هویت شهری را به هویت جامعه تحمیل کند. پیوندهای انسانی با محیط برای موجودات شهر تاریخی با سیستم شهری صد ساله، که به یک تعادل پویا رسیده بودند، عموماً به دلیل عدم توجه به ساختار فیزیکی، اقتصادی و اجتماعی خود را از دست داده‌اند. با خروج ساکنان اصلی، آنها فراموش شدند و کالبد به شدت آسیب دیده، ساختارهای تاریخی آن دگرگون شده، پیوندهای اصلی و فرهنگی آن فراموش شده است، و شهر تاریخی، معروف به بافت تاریخی از گذشته است. به دلیل تغییر بافت فرسوده تغییر نام داده و ارزش آن کم شده است. با گذشت زمان مهاجرت فقرا و مهاجران و ویرانی‌ها که اتفاق افتاد به مکان‌های بزهکار تبدیل شد (Arabi, Naseri, & Jahdi, 2019).

بافت شهری در بسیاری از شهرهای ایران، به ویژه شهرهایی با پیشینه تاریخی با تغییرات بسیاری در طول زمان مواجه بوده است. به گونه‌ای که تفاوت چشمگیری میان بخش‌های سنتی و جدید وجود دارد. به نظر می‌رسد که توسعه میزان اشتغال پایه اقتصاد شهر را پایدارتر می‌کند (اکبری و همکاران، ۱۳۹۶). به گونه‌ای که هرچه میزان اشتغال شهر را از حالت غیرپایه به پایه برسانیم به اقتصادی پایدارتر می‌رسیم که باعث توسعه سریع شهر، احیاء و تجدید حیات بافت می‌شود (زمانیان و ملک پور اصل، ۱۳۸۷).

برآنیم که با سنجش اقتصاد پایدار میان دوبافت قدیم و جدید شهر دزفول پیشنهاداتی را برای توسعه اقتصادی پایدار برای رشد و حیات مجدد و توسعه بافت قدیم همگام با بافت مدرن ارائه دهیم. ضریب مکانی روشی است که احتمالاً از تکنیکهای رایج و متداولی است که در تحلیل پایه اقتصادی کاربرد دارد و به هنگام شناخت سطح تخصص یک ناحیه در مقایسه با یک ناحیه معیار اغلب کشور قابل استفاده است (زیاری، ۱۳۸۶). در این تحقیق ما از بافت شهر دزفول استفاده نموده و میزان اشتغال در سطح دو

بافت سنتی و مدرن بررسی می‌شود و بخش‌های که باعث از کارافتادگی اقتصاد شهر شده بر اساس نیازی که دارند پیشنهاداتی برای طراحی و بازسازی آن ارائه می‌شود.

۲- مبانی نظری تحقیق

۱-۲- مفهوم توسعه پایدار شهری

در سال ۲۰۱۸، جمعیت جهانی شهری ۵۵٪ از کل جمعیت را به خود اختصاص داده است و تا سال ۲۰۵۰ انتظار می‌رود که این نسبت به ۶۵٪ برسد (DESA, 2019). بنابراین شهرها پیش زمینه برای توسعه پایدار هستند (Ahern, 2011). دیدگاه نوین در توسعه شهری، نتیجه عدم موفقیت شهر در امر تامین سکونت ایده آل بود، چراکه تجارب به دست آمده در دنیا نشانگر برخی مسائل عمده در این زمینه بود. تخریب محیط زیست شهری، فقدان عدالت اجتماعی و عدم مشارکت مردم در امور شهرها، وجود کاربرهای شهری از جمله معضلات بودند که نیاز به ایده‌ها و روش‌های جدید را در امر توسعه شهری نمایان می‌ساخت (Yang, Yang, & Wang, 2020).

شهر پایدار می‌توان شهری دانست که در آن تنوع برقرار باشد و تفکیک و جدایی کالبدی وجود نداشته باشد و تمام طبقه‌های اجتماعی، امکان بهره‌گیری از خدمات و تسهیلات رفاهی را داشته باشد. (Strulak-Wójcikiewicz & Lemkea, 2019). شهر پایدار در روند توسعه پایدار شهری می‌بایستی ملاحظاتی را در ساختار شهری برای گسترش رضایت اجتماعی و افزایش رفاه شهروندی فراهم کند که بی‌شک تحقق رفاه، عمومی، بهبود سطح توسعه انسانی پایدار را نیز به همراه خواهد داشت (مرادی مکری و حیدری کیا، ۱۳۹۷). به همین منظور معیارهای توسعه پایدار شهری با هدف بهبود کیفیت و رفاه شهروندان به شرح زیر می‌باشد:

۱- تکنولوژی استفاده از انرژی تجدید شونده.

۲- مجاورت محل کار و مسکن

۳- کاهش اتلاف وقت و استفاده موثر آن

۴- ساخت ساختمانهای مقاوم و بادوام

۵- ایجاد یک سیستم حمل نقل مناسب (Imperatives, 1987).

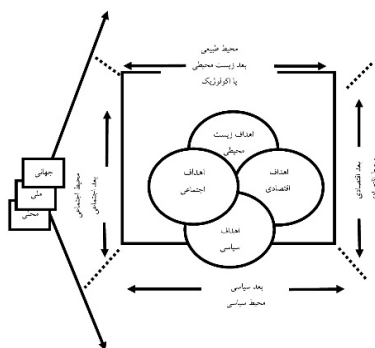
۲-۲- عناصر تشکیل دهنده پارادایم جدید: پایداری

مدیریت شهری، سازمانی گسترده از عناصر و اجزای رسمی و غیر رسمی موثر در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی و کالبدی حیات شهری با هدف اداره و هدایت کنترل توسعه همه جانبه و پایدار شهرها می‌باشد که دارای مهمترین نقشه موفقیت طرح‌های توسعه شهری است (تقوایی و صفر آبادی، ۱۳۹۲).

توسعه پایدار شهری، شکلی از توسعه امروزی است که می‌تواند توسعه مداوم شهرها و جوامع شهری نسل‌های آینده را تضمین کند (ملکی و دامن باغ، ۱۳۹۲).

اصول زیر را می‌توان به عنوان اصول حاکم بر یک جامعه پایدار در نظر گرفت:

- یک جامعه پایدار محدودیت‌های اکولوژیکی عمده را مدنظر قرار می‌دهد.
- یک جامعه پایدار در جستجوی پایداری اجتماعی و کیفیت زندگی بالا می‌باشد.
- یک جامعه پایدار راهکارهای فراگیر و جامع را به کار می‌گیرد.
- پایداری متضمن اخلاق جدیدی است.
- جوامع پایداری، جوامعی متکی بر عدالت و برابری هستند.
- جوامع پایدار بر اهمیت جوامع پایدار تکیه دارند (امین زاده، ۱۰: ۱۳۹۰).

شکل (۲): محیطها و ابعاد توسعه پایدار (زاهدی و نجفی، ۱۳۸۸)

۳-۲- مدیریت شهری

مدیریت شهری اولین بار زمانی مورد توجه واقع گردید که در سال ۱۹۷۶ با پیدایش مفهوم توسعه پایدار و سلامت شهری در راستای اهداف برنامه سازمان ملل به عنوان برنامه مدیریت شهری قرار گرفت. مطرح شدن این مفهوم باعث حرکت مدیریت متمرکز به سمت مدیریت غیر متمرکز در چارچوب مدیریت‌های محلی تر با هدف توسعه شهری بوسیله سازمان‌های محلی می‌باشد (پرهیزکار و فیروزبخت، ۱۳۹۰).

۴-۲- وظایف و اهداف مدیریت شهری

- ۱- آماده سازی زیرساخت‌های اساسی برای عملکرد کارآمد شهرها.
- ۲- آماده سازی خدمات لازم برای توسعه منابع انسانی، بهبود بهره وری و بهبود استانداردهای زندگی شهری.
- ۳- تنظیم فعالیت‌های تاثیرگذار بخش خصوصی بر امنیت، سلامتی و رفاه اجتماعی جمعیت شهری.
- ۴- آماده ساختن خدمات و تسهیلات لازم برای پشتیبانی فعالیت‌های مولد و عملیات کارآمد موسسه‌های خصوصی در نواحی شهری.
- ۵- ارتقای شرایط کار و زندگی همه جمعیت شهر با توجه به افراد و گروه‌های کم درآمد.
- ۶- تشویق توسعه اقتصادی و اجتماعی پایدار.
- ۷- حفاظت از محیط کالبدی شهر (لطفی و همکاران، ۱۳۸۸).

۵-۲- پایداری اقتصاد

اقتصاد، مطالعه تولید و مصرف کالا و خدمات است و دارای دو متغیر ورودی و خروجی است. ورودی عبارت است از زمین، کالا، انرژی و مواد معدنی که کارخانه‌ها برای تولید محصول نیاز دارند و خروجی، کالاها و محصولات است که شرکت‌ها و کارخانه‌ها برای مصارف عرضه می‌کنند (بیگدلو و باقری، ۱۳۹۷).

یکی از قوانین توسعه پایدار بر این مبناست که یک نظام اقتصادی باید حداقل به اندازه مجموع کاهش ارزش سرمایه‌های مصنوعی و سرمایه‌های طبیعی، ذخیره داشته باشد. درخصوص توسعه اقتصادی و توسعه پایدار دو جنبه کلیدی وجود دارد. اول روشن ساختن تضاد بین توسعه اقتصادی کوتاه مدت و نیازهای زیست محیطی بلند مدت هدف دولت‌ها کشورهای توسعه یافته در درجه اول تامین و حفظ تداوم رشد اقتصادی است (جمعه پور، ۱۳۸۲).

۲-۶- ویژگی حرکت بسوی بلوغ اقتصادی

- ویژگی نیروی کار تغییر کند و مهارت‌های لازم را کسب خواهد کرد؛ مردم بیشتر تمایل دارند در شهرها سکونت گزینند تا روستاها؛ دستمزد کارگران افزایش می‌یابد تا با تشکیل سازمان‌های کارگری، امنیت اجتماعی و شغلی خود را افزایش دهند.

- خصایص مالکیت تولید تغییر می‌یابد و کارفرمایان کاردان و فعال به مدیران لایق و نخبه مبدل می‌شوند.

- جامعه از فعالیت‌های صرف صنعتی کسل می‌شود و خواهان تغییرات بیشتری در عرصه‌های اقتصادی و اجتماعی است و این امر راه را برای ورود به مرحله بعد باز می‌کند (فنی، ۱۳۹۳:۴۳).

۳- روش‌شناسی تحقیق

ماهیت تحقیق حاضر توسعه‌ای - کاربردی و از نظر روش تحقیق (توصیفی - تحلیلی) است. آمار و اطلاعات پژوهش حاضر از نتایج سرشماری‌های عمومی و نفوس مسکن ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران و سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان خوزستان جمع‌آوری شده است. داده‌های فعالیت‌های صنعتی، خدماتی، کشاورزی به صورت مقایسه‌ای در سال ۱۳۹۵ مورد تجزیه تحلیل قرار گرفته است. همچنین داده‌های بخش‌های اقتصادی به وسیله ضریب مکانی و نمایش نموداری با سه عنصر اقتصاد کشوری، اقتصاد شهر دزفول و مقایسه میان دو بافت شهر مورد ارزیابی قرار گرفته است. که با سنجش اقتصاد پایدار توسط ضریب مکانی میان دو بافت قدیم و جدید شهر دزفول پیشنهاداتی را برای توسعه اقتصادی پایدار برای رشد و حیات مجدد و توسعه بافت قدیم همگام با بافت مدرن ارائه دهیم.

ضریب مکانی (LQ) روشی است که احتمالاً از تکنیک‌های رایج و متداولی است که در تحلیل پایه اقتصادی کاربرد دارد. این روش به هنگام شناخت سطح تخصص یک ناحیه در مقایسه با یک ناحیه معیار (اغلب کشوری باشد) قابل استفاده است. در این قسمت ما از بخش بافت فرسوده شهر دزفول استفاده نموده و اقتصاد این بخش را با اقتصاد بخش مدرن شهر مقایسه خواهیم کرد. بررسی ضریب مکانی در طی زمان درباره این مسئله که خواه یک اقتصاد منطقه‌ای گیرایش را از دست بدهد و یا خواه به قدرت خود بیفزاید، و در نظر دارد که با سنجش ضریب مکانی رانش‌های اقتصادی بافت قدیم را از بین برد که همگام با بخش مدرن شهری احیا شود.

هدف این تحقیق در تقسیم اقتصاد یک منطقه به فعالیت‌های پایه و غیر پایه، در یک سطحی با جزئیات کافی جهت تعیین تخصص‌های لازم اقتصاد منطقه می‌باشد. بر این اساس، نخست از رهیافت فرضی استفاده کرده و صنایع موجود را به بخش‌های پایه و غیر پایه طبقه‌بندی نموده‌ایم. همچنین اطلاعات تفصیلی درباره فعالیت‌های پایه‌ای را بدست آورده و با طبقه‌بندی برای تمام بخش‌های که فعالیت‌های پایه‌ای را نمایش می‌دهند، تصمیم‌گیری می‌شود.

جدول (۱): ابعاد و متغیرهای مورد نیاز برای ضریب مکانی LQ

متغیرها	ابعاد
بافت جدید - بافت قدیم - شهر دزفول استان خوزستان - کل کشور	فعالیت خدماتی
	فعالیت صنعت
	فعالیت کشاورزی

۴- شناخت منطقه مورد مطالعه

دزفول شهری است در جنوب غربی ایران $32.3831^{\circ} N, 48.4236^{\circ} E$ که با مساحت نزدیک به 4762 کیلومتر مربع در کنار رودخانه دز و در بخش‌های جلگه‌ای استان خوزستان واقع شده است. شهر در ارتفاع 143 متری از سطح دریا و از شهرهای شمالی استان خوزستان است. جمعیت این شهر 444000 نفر (در 78348 خانوار) است (مرکز آمار ایران، 1395). دزفول در زمان جنگ تحمیلی عراق علیه ایران بارها مورد اصابت موشک‌های دشمن قرار گرفت. محدوده مورد مطالعه این پژوهش بافت قدیم دزفول می‌باشد این بافت دارای 28 محله می‌باشد و از مهمترین آنان می‌توان به محله قلعه، سیاهپوشان، رودبند، مسجد، صحرا بدر مغربی، صحرا بدر مشرقی و مقدمیان اشاره کرد (نعیما، 1376 : 73). در این بافت کاربری مسکونی با مساحتی حدود 90 هکتار، $46,14$ درصد از سطح کل محدوده مورد مطالعه را به خود اختصاص داده است. همچنین شبکه معابر با وسعتی نزدیک به 55 هکتار، $27,16$ درصد از سطح محدوده را اشغال نموده است. کاربری تجاری به لحاظ وجود بازار قدیم و بازار جدید درصد بالایی از اراضی محدوده را اشغال نموده است. به صورتی که با مساحتی بیش از 10 هکتار و اختصاص $6,54$ درصد از سطح کل محدوده در مرتبه سوم قرار دارد و نشان‌دهنده اهمیت و مقیاس این کاربری در محدوده است زیرا این مقدار سطح بسیار بیشتر از نیازهای محلی است. کاربری بهداشتی نیز با 3 واحد و مساحت 96 مترمربع، در میان کاربری‌های موجود در این محدوده کمترین سطح را دارا است (مهندسین مشاور چغازنبیل، 1388).

شکل (۳): نقشه موقعیت بافت دزفول در ایران، خوزستان و شهر دزفول (منبع: نگارندگان)

۵- تجزیه و تحلیل یافته‌ها

تحلیل اقتصادی مبتنی بر اقتصاد پایه سه گام در نظر گرفته شده است که به ترتیب زیر می‌باشد:

گام اول: تبیین نظریه اقتصاد پایه و مفاهیم مرتبط با آن.

گام دوم: قواعد تجربی و بیان قواعد به زبان ریاضی.

گام سوم: مطالعه اقتصاد پایه مبتنی بر نحوه پیش‌بینی جایگاه فعالیت‌ها در اقتصاد منطقه (زمانیان و ملک پور اصل، 1387).

۱-۵- گام اول

تحلیل اقتصاد پایه مبتنی بر نظریه اقتصاد پایه است که بر اساس فرضیاتی استدلال می‌کند که فعالیت‌های صادراتی دلیل موجودیت و رشد مناطق، شهرها و یا نواحی محلی هستند (حائری، شماره ۲۲۰). مدل اقتصاد پایه یکی از روش‌های تحلیل اقتصادی ناحیه و نیز آینده‌نگری در مورد آن می‌باشد. به منظور تحلیل اقتصادی ناحیه مورد مطالعه، اولین کار تعیین بخش‌های مختلف اقتصادی (کشاورزی، صنعت، خدمات و ...) ناحیه است. مرحله بعد تعیین مشاغل اصلی (پایه) و فرعی (غیر پایه) می‌باشد. در مدل پایه اقتصادی تغییرات جمعیت تابع فعالیت‌های اقتصادی خواهد بود. فعالیتهای اقتصادی به دو دسته پایه یا Basic activities و غیر پایه یا Non-basic activities تفکیک می‌شوند (صباغ کرمانی، ۱۳۷۹).

کل اشتغال = اشتغال پایه + اشتغال غیر پایه

فعالیت‌های پایه به فعالیت‌هایی اطلاق می‌شود که توسط ساکنین خارج از منطقه استفاده می‌شود و در نتیجه برای منطقه در آمد زا خواهد بود. به عبارت دیگر تولیدات فعالیت‌های پایه به خارج از منطقه صادر می‌شود. فعالیت‌های پایه تابع ایجاد خدمات زیر بنایی و سرمایه گذاری بخش خصوصی می‌باشند که می‌توانند توسط تصمیم‌گیری برنامه ریزان هدایت شوند فعالیت‌های غیر پایه شامل فعالیت‌هایی است که مورد نیاز ساکنین منطقه می‌باشد و در نتیجه نیازمند حمایت جمعیتی می‌باشند. مانند خدمات آموزش عمومی، خدمات درمانی عمومی.

در این مدل ضریبی تحت عنوان ضریب پایه اقتصادی تعریف می‌شود که برابر است با:

ضریب پایه اقتصادی = کل شاغلین تقسیم بر شاغلین پایه

لذا با محاسبه ضریب پایه اقتصادی در منطقه بر اساس آمار وضع موجود و برنامه ریزی فعالیت‌های پایه می‌توان کل اشتغال را در آینده محاسبه نمود (زیاری و خوشنویس، ۱۳۹۶).

جدول (۲): معیارهای اساسی برای طبقه بندی اشتغال در اقتصاد پایه

اشتغال غیر پایه		اشتغال پایه		درجه اهمیت
ویژگی محصول	ویژگی اشتغال	ویژگی محصول	ویژگی اشتغال	
مورد مصرفی جمعیت محلی است	جمعیت گراست	جنبه صادراتی نیرومندی دارد	محل گراست	درجه ۱
	تصمیمات اساسی فعالیت در محل گرفته می‌شود		تصمیمات اساسی در خارج منطقه گرفته می‌شود - جنبه تولیدی دارد. جنبه عمده فروشی دارد	درجه ۲

مآخذ: زمانیان و ملک پور اصل، ۱۳۸۷

۲-۵- گام دوم

نسبت اشتغال پایه به اشتغال غیر پایه را نسبت اقتصاد پایه می‌نامند. به عنوان نمونه: اگر در یک ناحیه ویژه مطالعه در برابر هر شاغل در بخش پایه، دو شاغل در بخش غیر پایه وجود داشته باشد نسبت پایه یک به دو خواهد بود. این نسبت، بدان معناست که افزایش یک شه دو خواهد بود. این نسبت، بدان معناست که افزایش یک شغل در بخش پایه، منجر به ایجاد دو شغل در بخش غیر پایه

خواهد شد. به همین صورت کاهش یک شغل در بخش پایه، اشتغال در بخش غیر پایه را کاهش می دهد. در ضمن اگر نسبت پایه یک به دو باشد ضریب اقتصاد پایه برابر سه خواهد شد. زیرا هنگامی که در بخش پایه، یک شغل افزوده می شود، در مجموعه سه شغل ایجاد خواهد شد (زیاری و قراری، ۱۳۹۱: ۱۲۰).

$$M = \frac{E}{B}$$

رابطه ۱

$$D = \frac{P}{E}$$

رابطه ۲

ضریب پایه = m

ضریب جمعیت = D

کل اشتغال = E

کل جمعیت = P

از روابط بالا با مشخص بودن مقادیر تغییر در بخش پایه، می توان تغییر در فعالیت پایه را در ضریب پایه ضرب کرد و بدین ترتیب، تاثیر اشتغال بر نظم اقتصاد کلی را برآورد می کند (مجبی، ۱۳۹۱).

$$E = mb$$

رابطه ۳

۵-۳- گام سوم

ضریب مکانی LQ: ضرایب مکانی در یک نقطه زمانی خاص و با استفاده از فرمول زیر محاسبه می شود:

$$LQ = \left[\frac{ei}{e} \right] / \left[\frac{Ei}{E} \right] = \frac{\text{share of regional employment in industry } i}{\text{share of regional employment in industry } i}$$

Ei = اشتغال منطقه ای در صنعت i

e = مجموع اشتغال منطقه ای (در همه بخش ها)

Ei = اشتغال منطقه معیار در صنعت i

E = مجموع اشتغال در منطقه معیار

به طور اخص، ضریب مکانی را می توان به صورت نسبت سهم اشتغال منطقه ای یک صنعت بر سهم اشتغال کشوری نیز توصیف کرد. نتیجه بدست آمده از ضریب مکانی ممکن است بصورت یکی از روش های زیر تفسیر گردد:

۱- $1 < LQ$ ، ضریب مکانی: $(ei/e) > (Ei/E)$. این منطقه نسبت به منطقه معیار سهم اشتغال (یا عایدی، غیره) بالاتری در صنعت i

دارد. حداقل بخشی از اشتغال یک منطقه در بخش صنعتی i ، به فعالیت های پایه ای مربوط است. همچنین فرض بر این است که، صنعت i کالاها و خدمات زیادی را تولید می کند تا به مصرف محلی رسانده و بنابراین اقدام به صادر کردن تولیدات اضافی نماید.

۲- $LQ = 1$ ، ضریب مکانی: $(ei/e) = (Ei/E)$. سهم اشتغال منطقه ای در صنعت i برابر با سهم اشتغال منطقه معیار می باشد. این

مناسبت که آن منطقه کاملاً خود کفاست و نه صادر کننده و نه وارد کننده کالاها یا خدمات آن صنعت خاص می باشد. در ضمن اینجا کل اشتغال غیر پایه محسوب می شود.

۳- $LQ < 1$ ، ضریب مکانی: $(ei/e) < (Ei/E)$. در صورتیکه صنعت i سهم کمتری از اشتغال را نسبت به منطقه معیار داشته باشد -

یعنی منطقه از سطح خود کفایی سقوط کرده و جهت مواجهه با تقاضای محلی، کالاها و خدمات بخش صنعتی خاص نیازمند می باشد. در اینجا نیز کل اشتغال غیر پایه در نظر گرفته می شود. همانطور که در بخش اهداف ذکر کردیم هدف ما

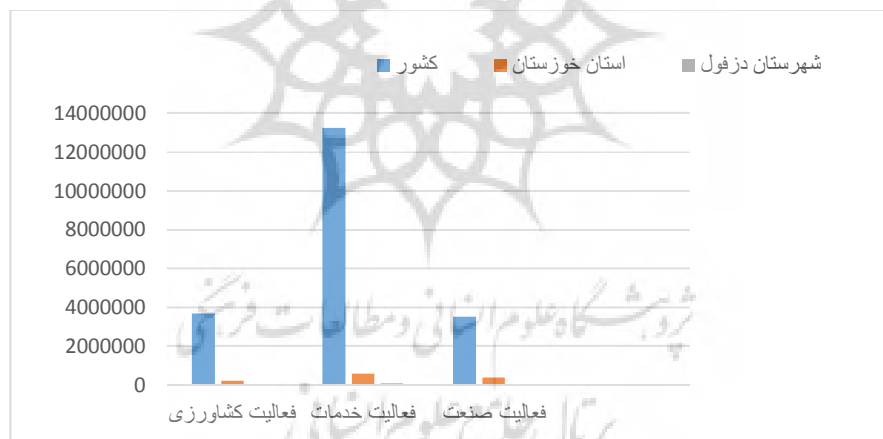

دسته بندی کردن اقتصاد مناطق شهر دزفول براساس فعالیت‌های پایه و غیرپایه، در یک سطحی با جزئیات کافی جهت تعیین تخصص‌های اقتصاد منطقه می‌باشد (زیاری و قراری، ۱۳۹۱:۱۸۰).

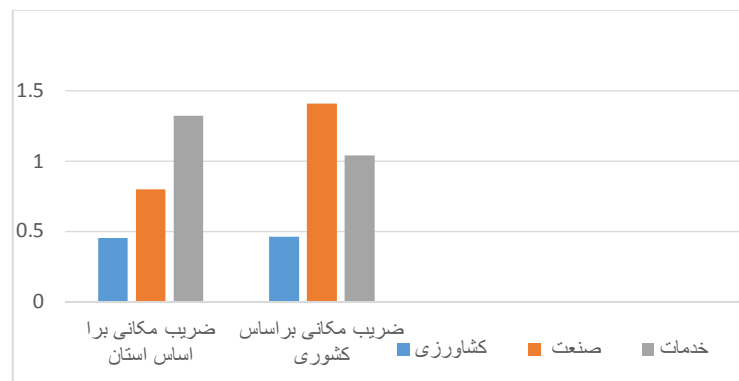
جدول (۳): مقایسه فعالیت‌های اقتصاد شهر دزفول با استان و کشور

جمع کل اشتغال	میزان اشتغال در بخش‌های مختلف			شرح
	خدمات	صنعت	کشاورزی	
۲۰۴۷۶۰۰۰	۱۳۲۵۳۰۰۰	۳۵۲۷۰۰۰	۳۶۸۷۰۰۰	کل کشور
۱۱۷۱۲۶۰	۵۹۹۶۸۵	۳۵۹۵۷۷	۲۱۱۹۹۹	استان خوزستان
۱۳۰۹۳۵	۸۸۵۴۵	۳۱۴۲۵	۱۰۹۶۵	شهرستان دزفول
	۱/۳۲	/۸	/۴۵	LQ شهرستان دزفول بر اساس اشتغال در استان
	۱/۰۴	۱/۴۱	/۴۶	LQ شهرستان دزفول بر اساس اشتغال در کشور
	/۵۱۱	/۲۴	/۱۸۱	ضریب حاصل از LQ استان
	/۶۴۷	/۱۷	/۱۸	ضریب حاصل از LQ کشور
۴۳۳۸۷	۴۳۳۸۷			میزان اشتغال پایه در شهرستان دزفول بر اساس LQ استان
۱۶۴۲۲	۳۵۳۸	۱۲۸۸۴		میزان اشتغال پایه در شهرستان دزفول بر اساس LQ کشور
130935 - 16422 + 43387 = 71126				میزان اشتغال غیر پایه

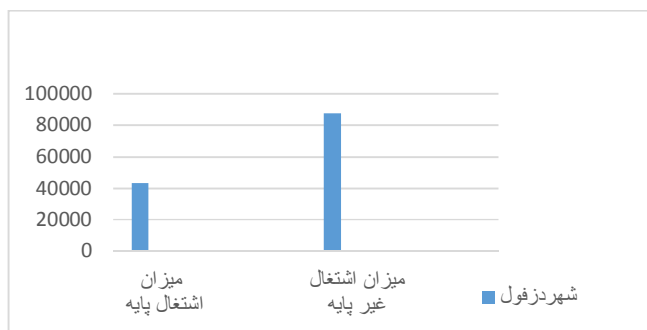
منبع: نگارندگان برگرفته از مرکز آمار و اطلاعات راهبردها، ۱۳۹۵

نمودار (۱): مقایسه فعالیت اقتصادی خدمات - کشاورزی - صنعت (منبع: نگارندگان)

نمودار (۲): ضریب مکانی فعالیت‌های اقتصادی در شهرستان دزفول بر اساس استان و کشوری (منبع: نگارندگان)

نمودار (۳): بررسی میزان اشتغال پایه و غیر پایه شهر دزفول (منبع: نگارندگان)

۴-۵- تعیین نسبت اقتصاد پایه و ضریب پایه اقتصادی

نسبت اقتصاد پایه نشان می‌دهد که افزایش یا کاهش یک شغل در بخش اشتغال پایه منطقه مورد مطالعه تا چه حد بر اشتغال غیر پایه آن منطقه تاثیر می‌گذارد. به عبارت دیگر:

نسبت اقتصاد پایه = اشتغال غیر پایه تقسیم بر اشتغال پایه

ضریب پایه اقتصادی (ضریب تکاثر) روابط بین عوامل اقتصاد پایه و غیر پایه در منطقه و نیز حد توان جذب جمعیت در اثر این فعالیت‌ها را مشخص می‌کند، به عبارت دیگر:

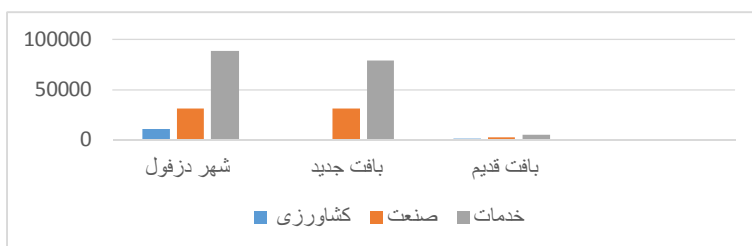
ضریب پایه اقتصادی = کل شاغلین تقسیم بر شاغلین پایه

که نشان می‌دهد افزایش یا کاهش اشتغال پایه یک منطقه تا چه حد بر روی کل اشتغال آن منطقه تاثیر می‌گذارد. زیرا معمولاً با افزایش فعالیت‌های پایه در یک منطقه، جریان درآمد منطقه افزایش می‌یابد که این افزایش موجب ازدیاد تقاضا برای کالا و خدمات در درون آن شده و نتیجتاً افزایش فعالیت‌های غیر پایه‌ای در منطقه را موجب می‌شود. برعکس با کاهش فعالیت‌های پایه‌ای درآمد منطقه نیز کم شده و میزان تقاضا برای فعالیت‌های غیر پایه نقصان می‌یابد. بدین ترتیب فعالیت‌های پایه‌ای محرک اصلی در هر تغییر به حساب می‌آیند و روی منطقه تاثیر افزایشی دارند. بر اساس فوق:

نسبت اقتصاد پایه: ۰/۸۴ و ضریب پایه اقتصادی: ۰/۴۵ نسبت اقتصاد پایه شهر نشان می‌دهد که افزایش یک شغل در بخش پایه، منجر به ایجاد ۰/۸۴ در بخش غیر پایه خواهد شد. (به همین صورت کاهش یک شغل در بخش پایه، اشتغال در بخش غیر پایه را کاهش می‌دهد). همچنین ضریب پایه اقتصادی برابر است با ۰/۴۵ که می‌توان نتیجه گرفت هنگامی که در اشتغال پایه، یک شغل افزوده می‌شود، در مجموع ۰/۴۵ شغل جدید ایجاد خواهد شد.

۵-۵- مقایسه بافت جدید و قدیم شهر دزفول بر اساس اشتغال پایه یا غیر پایه

با توجه به مطالب فوق شهر دزفول از لحاظ اقتصادی صنعت و خدماتی در سطح کشوری و در سطح استان از لحاظ خدماتی دارای فعالیت اقتصادی است. همانطور که پیش‌تر ذکر کردیم شهر دزفول از دو بافت قدیم و جدید تشکیل شده حال بر اساس ضریب LQ دو بافت شهر را از لحاظ اشتغال پایه یا غیر پایه‌ای سنجش می‌کنم و بر اساس آن نسبت و ضرایب را مورد بررسی قرار می‌گیرم.

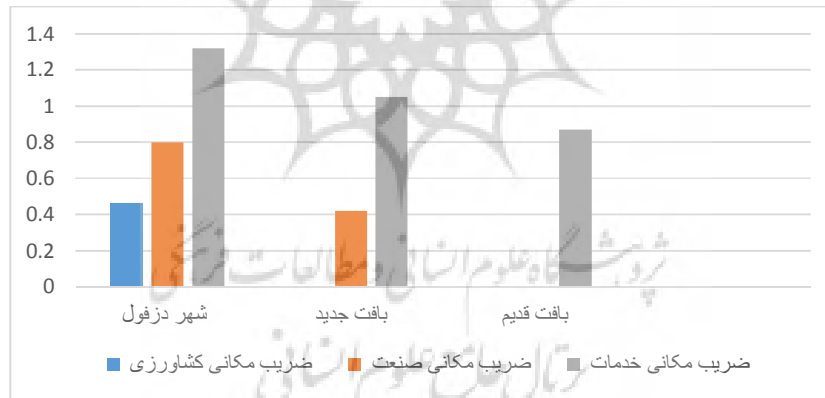

نمودار (۴): مقایسه فعالیت‌های اقتصادی شهر دزفول بر اساس بافت قدیم و جدید (منبع: نگارندگان)

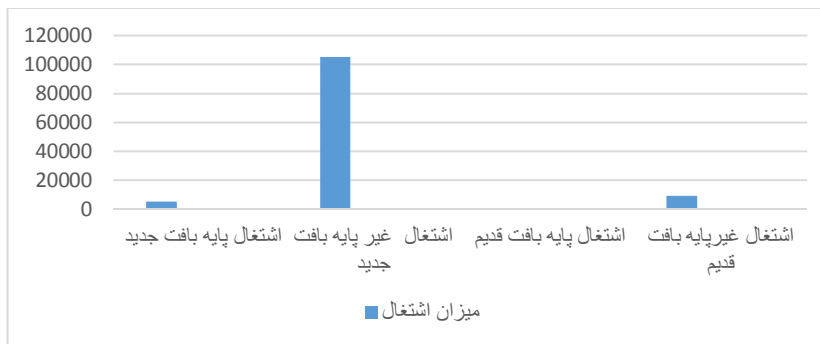
جدول (۴): تعیین اشتغال و ضریب، نسبت اقتصادی بافت قدیم و جدید شهر دزفول

جمع کل اشتغال	میزان اشتغال در بخش‌های مختلف			شرح
	خدمات	صنعت	کشاورزی، شکار، جنگلداری و شیلات	
۱۳۰۹۳۵	۸۸۵۴۵	۳۱۴۲۵	۱۰۹۶۵	شهرستان دزفول
۱۱۰۷۲۰	۷۹۲۹۵	۳۱۴۲۵	-----	بافت جدید
۹۲۵۰	۵۴۵۰	۲۵۵۰	۱۲۵۰	بافت قدیم
	۱/۰۵	۰/۴۲	-----	بافت جدید براساس LQ شهرستان
	۰/۸۷	۰	-----	بافت قدیم براساس LQ شهرستان
۵۵۲۶	۵۵۲۶	۰	-----	میزان اشتغال پایه در بافت جدید بر اساس LQ شهرستان
۰	۰	۰	-----	میزان اشتغال پایه در بافت قدیم بر اساس LQ شهرستان
110720 - 5526 = 105194				میزان اشتغال غیر پایه جدید
9250				میزان اشتغال غیر پایه قدیم
$\frac{5526}{111372} = 0/045$				نسبت اقتصاد پایه بافت جدید
$\frac{5526}{121686} = 0/042$				ضریب پایه اقتصادی بافت جدید
۰				نسبت اقتصاد پایه بافت قدیم
۰				ضریب پایه اقتصادی بافت قدیم

منبع: نگارندگان

نمودار (۵): جدول مقایسه ضریب مکانی بافت قدیم و جدید (منبع نگارندگان)

نمودار (۶): جدول بررسی میزان اشتغال پایه و غیر پایه در بافت قدیم و جدید شهر دزفول (منبع نگارندگان)

با بررسی فعالیت اقتصادی و نوع اشتغال (پایه یا غیر پایه) شهر دزفول براساس مدل LQ، دو بافت شهر دارای اشتغال غیر پایه هستند. برای ایجاد اقتصاد توسعه پایدار باید اشتغال پایه را در دو بافت احیا کنیم. با ایجاد اشتغال پایه نسبت و ضریب اقتصادی افزایش می یابد که این نسبت و ضریب ها باعث ایجاد اشتغال در بخش غیر پایه و ایجاد شغل جدید می شود.

۶- نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی اقتصاد پایه و غیر پایه در دزفول اقدام به بررسی موضوع نمود که براساس یافته ها نتایج زیر بصورت ۲ سناریو ارائه می گردد:

سناریو ۱: فرضیه الگوی مصرف

گاهی مصرف شکل طبیعی خودش را از دست داده، به جای آنکه به عنوان یک پدیده حیاتی در خدمت انسان باشد، انسان به خدمت او در می آید. بدین گونه وسیله به هدف تبدیل می شود و همه قوای مادی و معنوی انسان که باید با مصرف درست به اوج تکامل و تعالی برسد، بر اثر مصرف زدگی در سرآشویی سقوط قرار گیرد. همچنین زمینه انواع تباهی ها و ناهنجاری ها فراهم می آید. از اینجاست که ضرورت در اصلاح الگوی مصرف آشکار می شود. بافت قدیم دزفول علاوه بر پتانسیل های طبیعی مصرفی که دارد نه تنها مورد استفاده قرار نگرفته بلکه عاملی برای افت اقتصاد بافت شده است.

با بررسی های انجام شده در روش تحقیق اقتصاد را بر سه شاخه خدماتی، صنعتی و کشاورزی معرفی شد، با محاسبه ضریب مکانی (IQ) به این نتیجه رسیدیم که بافت شهری دزفول در دارای اقتصادی خدماتی غیر پایه می باشد (رجوع شود به جدول (۳)). محاسبات براساس داده های آماری سال ۱۳۹۵ نشان می دهد بافت جدید داری ضریب اشتغال پایه و بافت قدیم غیر پایه (جدول شماره ۴) لذا برای رفع این اشتغال غیر پایه بافت قدیم کمبودهای الگوهای مصرف از لحاظ خدماتی که کمتر مورد توجه قرار گرفته را شناسایی و به عنوان الگو برای افزایش ضریب اشتغال در نظر می گیریم.

جدول (۵): بخشهای نامطلوب اقتصادی در شهر دزفول

محله های ۲۸ گانه بافت قدیم که ۱۲ محله آن دارای وضعیت اشتغال نا مطلوب هستند					
ردیف	نام محلات	نسبت تعداد شاغل در خانوار		توزیع هزینه خانوار در محلات	
		کمتر از ۲۲۰ هزار تومان	۲۲۰ تا ۵۰۰ هزار تومان	کمتر از ۵۰۰ تا یک میلیون تومان	۵۰۰ تا ۲۲۰ هزار تومان
۱	کرناسیون	۸۱٪	۲۴٪	۶۵٪	۱۱٪
۲	سیاهپوشان غربی	۵۷٪	۴۰٪	۶۰٪	
۳	سیاهپوشان	۵۵٪	۳۵٪	۵۵٪	۱۰٪
۴	کت کتان	۳۳٪	۹۰٪	۰۵٪	۰۵٪
۵	سر میدان	۳۳٪	۹۰٪	۰۵٪	۰۵٪
۶	پولادیان	۶۷٪	۰۵٪	۹۰٪	۰۵٪
۷	چولیان	۸۰٪	۲۵٪	۶۳٪	۱۲٪
۸	قلعه	۵۰٪	۵۰٪	۵۰٪	
۹	بازار	۵۰٪	۵۰٪	۵۰٪	
۱۰	پیر نظر	۶۷٪	۵۰٪	۵۰٪	
۱۱	سید محمود	۷۵٪	۰۵٪	۹۰٪	۰۵٪
۱۲	صحرابدر مشرفی	۸۲٪	۴۸٪	۴۲٪	۱۰٪

منبع: نگارندگان بر گرفته از طرح منظر شهری بافت فرسوده دزفول

بررسی فعالیت‌های خدماتی در بافت قدیم و میزان کمبود آنها در بافت قدیم که باعث از کار افتادگی این بافت شده است.

جدول (۶): کمبود فعالیت‌های خدماتی در بافت قدیم

کاربری	کمبود (مترمربع)	تامین شده (مترمربع)	نیازمند تامین (مترمربع)
آموزشی	-۴۵۰۹۸	۲۵۸۸۰	-۱۹۲۱۸
فرهنگی	-۷۵۲۱	۵۴۱۱	-۲۱۱۰
بهداشتی و درمانی	-۳۹۸۳	۲۰۹۴	-۱۸۸۹
ورزشی	-۲۲۶۴۷	۶۳۷۷	-۱۶۲۷۰
پارک و فضای سبز	-۴۲۷۵۷	۳۲۹۸۹	-۹۷۶۸
جهانگردی و پذیرایی	-۳۲۱۸۰	۱۱۲۹۰	-۲۰۸۹۰
تاسیسات و تجهیزات	-۱۲۹۹۵	۲۵۹۹	-۱۰۳۹۶
حمل و نقل و انبار و معابر	-۸۲۵۸۱	۱۶۸۷۳	-۶۵۷۰۸

منبع: نگارندگان بر گرفته از طرح منظر شهری بافت فرسوده دزفول

در جدول (۷) محله‌های که در بافت قدیم از وضعیت نامطلوب اشتغال به سر می‌برند براساس فعالیت‌های خدماتی که کمبود دارند برای احیای فعالیت شغلی مورد بررسی قرار گرفته است. به عنوان مثال برای ایجاد فعالیت شغلی محله کرناسیون باید فضای آموزشی بیشتری را داشته باشیم که باعث نفوذپذیری افراد به داخل این محله می‌شود.

جدول (۷): فعالیت‌های مورد نیاز بافت قدیم

ردیف	نام محلات	فعالیت‌های خدماتی مورد نیاز هر محله بافت قدیم بر اساس کمبود آنها							
		آموزشی	فرهنگی و مذهبی	بهداشتی و درمانی	ورزشی	پارک و فضای سبز	جهانگردی و پذیرایی	تاسیسات و تجهیزات	حمل و نقل و انبار و معابر
۱	کرناسیون	■					■		
۲	سیاهپوشان غربی		■						
۳	سیاهپوشان								
۴	کت کتان								
۵	سر میدان								
۶	پولادیان								
۷	چولیان								
۸	قلعه								
۹	بازار								
۱۰	پیر نظر								
۱۱	سید محمود								
۱۲	صحرا بدر مشرفی								

منبع: نگارندگان

جدول (۸): جمع‌بندی فعالیت‌های مورد نیاز بافت قدیم

فعالیت‌های خدماتی مورد نیاز هر محله بر اساس کمبود آنها		
آموزشی، ورزشی، پارک و فضای سبز، جهانگردی و پذیرایی، تاسیسات و تجهیزات	کرناسیون	۱
فرهنگی و مذهبی، بهداشتی و درمانی	سیاهپوشان غربی	۲
فرهنگی و مذهبی، بهداشتی و درمانی، تاسیسات و تجهیزات	سیاهپوشان	۳
بهداشتی و درمانی، ورزشی، پارک و فضای سبز، تاسیسات و تجهیزات	کت کتان	۴
آموزشی، فرهنگی و مذهبی، پارک و فضای سبز، تاسیسات و تجهیزات	سر میدان	۵
آموزشی، پارک و فضای سبز، جهانگردی و پذیرایی، حمل و نقل و انبار و معابر	پولادیان	۶
آموزشی، ورزشی، پارک و فضای سبز، فرهنگی و مذهبی، حمل و نقل و انبار و معابر	چولیان	۷
آموزشی، فرهنگی و مذهبی، پارک و فضای سبز، جهانگردی و پذیرایی	قلعه	۸
تاسیسات و تجهیزات، حمل و نقل و انبار و معابر	بازار	۹
فرهنگی و مذهبی، پارک و فضای سبز	پیر نظر	۱۰
آموزشی، پارک و فضای سبز	سید محمود	۱۱
آموزشی، ورزشی، پارک و فضای سبز، فرهنگی و مذهبی، حمل و نقل و انبار، جهانگردی و پذیرایی	صحرا بدر مشرفی	۱۲

منبع: نگارندگان.

سناریو ۲: بهره‌وری ثابت نیروی کار

بهره‌وری نیروی ثابت کار که به صورت نسبت کل تولیدات بر تعداد کارگران یا تعداد ساعات کار تعریف می‌شود برای تمام منطقه یکسان می‌باشد. برای نمونه، رستورانها ممکن است ظرفهایشان را با دست بشورند یا اینکه عموماً از دستگاه شستشوی خود کار استفاده کنند. تولید مشابهی یعنی به مبنای ظرفهای تمیز است. در جدول زیر میزان عمده فعالیت‌های شغلی خدماتی شهر دزفول را مورد بررسی قرار داده‌ایم و ساعت کاری براساس قانون کار را هشت ساعت در نظر گرفته‌ایم که بدانیم میزان فعالیت واقعی در هر گروه شغلی به چه میزان است. جدول فوق بر اساس میزان ساعت کاری تنظیم شده است.

جدول (۹): میزان عمده فعالیت‌های شغلی خدماتی شهر دزفول

فعالیت‌های شغلی	جایگزینی وسایل مکانیکی به نیروی انسانی
آب رسانی؛ مدیریت پسماند، فاضلاب و فعالیت‌های تصفیه	استفاده از سطل‌های زباله به تفکیک پلاستیک، فلزات، کاغذ، شیشه - جایگزینی ماشینهای مکانیکی مخصوص به جای نیرو انسانی برای هریک از تفکیک‌های زباله - به کارگیری دستگاه‌های تصفیه و کاتال کشی‌های فلزی و آبیاری به سبک قطر چکان برای مدیریت آبرسانی
حمل و نقل و انبارداری	به کارگیری هدف و گروهی مخصوص به منظور توزیع فیزیکی کالا نگهداری و حمل نقل و آماده سازی کالاها در زمان و مکان مناسب برای ارائه خدمات به سطح شهر
فعالیت‌های خدماتی مربوط به تامین جا و غذا	استفاده از ماشین‌های ظرف شو و دستگاه‌های طبخ به جای نیروی انسانی و همچنین ایجاد فست فودهای اینترنتی برای کنترل حمل نقل و کم کردن افراد فست فود
آموزش	ایجاد آموزش‌های آنلاین و پکیج‌های آموزشی برای صرفه‌جویی در زمان و کم کردن فضای آموزشی و نیروی آموزشی به صورت حضوری
فعالیت‌های مربوط به سلامت انسان و مددکاری اجتماعی	به کارگیری مرکزهای مشاوره مشخص سیار در سطح شهر و همچنین ایجاد صفحه‌های مجازی برای آگاهی و مشاوره
فعالیت‌های اداری و خدمات پشتیبانی	تشکیل گروه‌های گویا تلفنی و گروه‌های حضوری برای پشتیبانی
فعالیت‌های املاک و مستغلات	جایگزینی اپلیکیشن‌های املاکی و بیمه بجای دفاتر املاک و شرکت‌های بیمه در سطح شهر و ارسال نامه‌های الکترونیکی
فعالیت‌های مالی و بیمه	جایگزین نامه‌های کاغذی
تامین برق، گاز، آب و فاضلاب	تامین سیستم الکترونیکی و پیامک خدمات جایگزینی خدمات انسانی

منبع: نگارندگان.

منابع

- امین زاده، بهنار (۱۳۹۰): «مجموعه مقالات توسعه پایدار شهری»، انتشارات دانشگاه تهران.
- بیگدلو، مهدی و باقری، عبدالرضا (۱۳۹۷): «نقش کارآمدی دولت و مهمترین عوامل آن در توسعه پایدار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علمی پژوهشی رهیافت انقلاب اسلامی، سال ۱۲ شماره ۴۳، ص ۱۱۱-۱۳۶.
- پرهیزکار، اکبر و علی فیروز بخت (۱۳۹۰): «چشم انداز مدیریت شهری در ایران با تأکید بر توسعه پایدار شهری»، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی-پژوهشی، سال هشتم، شماره ۳۲، ص ۴۳-۶۵.
- تقوایی، مسعود و صفر آبادی، اعظم (۱۳۹۲): «توسعه پایدار شهری و برخی عوامل موثر بر آن مورد مطالعه: شهر کرمانشاه»، مطالعات جامعه شناختی شهری، سال سوم، شماره ششم، ص ۱-۲۲.
- تیموری، راضیه و احمدی، توحید (۱۳۹۱): «استراتژی توسعه شهری CDS فرآیندی متفاوت در برنامه ریزی شهری»، چهارمین همایش علمی سراسری دانشجویی جغرافیا، تهران.
- جمعه پور، محمود (۱۳۸۲): «عوامل اصلی در فرآیند توسعه پایدار: مردم، منابع، فضاها و نقش مشارکت مردمی در آن»، فصلنامه علوم اجتماعی، ص ۱۳۰-۱۰۴.
- حائری، سید احسان (۱۳۸۴): «بررسی اشتغال در استان تهران بر پایه مدل تحلیل اقتصاد پایه دوره ۱۳۷۵-۱۳۵۵»، فصلنامه سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۲۰-۲۱۹، ص ۱۳۶-۱۲۰.
- حسین زاده دلیر، کریم؛ صدر موسوی، میر ستار؛ حیدری چیانه، رحیم؛ رضاطبع، سیده خدیجه (۱۳۹۰): «در آمدی بر رویکرد جدید استراتژی توسعه شهری (CDS) در فرایند برنامه ریزی شهری با تأکید بر چالش‌های فراوری طرح جامع در ایران»، دانشگاه آزاد اسلامی اهر فصلنامه علمی-پژوهشی فضای جغرافیایی، سال یازدهم، شماره ۳۶، ص ۲۳۰-۱۷۳.
- زاهدی، شمس السادت و نجفی، غلامعلی (۱۳۸۴): «بسط مفهومی توسعه پایدار»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دور ۱۰، شماره ۴، ص ۷۶-۴۴.
- زمانیان، روزبه و ملک پور اصل، بهزاد (۱۳۸۷): «برآورد اشتغال در بخش پایه و غیرپایه با استفاده از روش تحلیلی اقتصاد پایه برای دوره ۱۰ ساله با بررسی موردی استان اصفهان»، آرمان شهر، شماره ۱۰، ص ۳۵-۲۸.
- زیاری، رضا و خوشنویس، مریم (۱۳۹۶): «تحلیل ساختاری مزیت نسبی بخش معدن استان سمنان از نظر اشتغال رهیافت اقتصاد پایه و تغییر مکان-سهم»، اقتصاد کاربردی، دور ۷، شماره ۲۰، ص ۶۸-۵۹.
- سرور، رحیم؛ اکبری، مجید؛ موسوی، سید چمران؛ بوستان احمدی، وحید (۱۳۹۶): «اولویت‌بندی مولفه‌های توسعه پایدار در راستای احیاء بافتهای فرسوده مطالعه موردی: محله جلفای اصفهان»، فصلنامه جغرافیایی سرزمین، علمی-پژوهشی، سال پانزدهم، شماره ۵۷، ص ۱۰۴-۸۹.
- سیفی، محمد علی و خدایار علایی (۱۳۸۸): «مبانی الگوی مصرف و نقش آن در توسعه اقتصادی کشور»، توسعه صادرات، سال سیزدهم، شماره ۷۸، ص ۲۱-۱۸.
- شماعی، علی؛ عبد‌الهی، اوات؛ یوسفی، فشکی محسن (۱۳۹۳): «تحلیلی بر برنامه‌ریزی توسعه شهر سردشت با رویکرد استراتژی توسعه شهری (CDS)»، چشم انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال نهم، شماره ۲۷، ص ۵۱-۳۵.
- صباغ کرمانی، مجید (۱۳۷۹): «تمرکز نسبی اشتغال در فعالیتهای صنعتی استانهای کشور کاربرد مدل اقتصاد پایه»، پژوهشنامه بازرگانی، دوره ۵ شماره ۱۷، ص ۸۶-۶۳.
- فنی، زهره (۱۳۹۳): «توسعه پایدار و جهانی شدن»، تهران، مرکز ملی مطالعات جهانی شدن.
- قراری، حسن و زیاری، کرامت‌الله (۱۳۹۱): «روشهای تحقیق در برنامه ریزی شهری و منطقه‌ای»، آراد کتاب، کهکشان دانش.
- قنبریان، علی (۱۳۹۴): «موانع و راهکارهای اصلاح الگو مصرف»، کیهان.

- لطفی، حیدر؛ عداتخواه فرداد؛ میرزایی، مینو؛ وزیر پور شب بو (۱۳۸۸): «مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان»، فصلنامه علمی پژوهشی جغرافیای انسانی-سال دوم شماره اول، ص ۱۱۰-۱۰۱.
- محبی، علی اکبر (۱۳۹۱): «بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های پایه اشتغال استان خراسان شمالی با سایر استان‌های (سال ۱۳۹۰-۱۳۸۴)».
- مرادی مکر، سیاوش و حیدری کیا مریم (۱۳۹۷): «تحلیل مدیریت شهری و نقش آن در توسعه پایدار شهری مطالعه موردی شهر اسد آباد»، مجله جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۱، ۹۸-۱۱۵.
- ملکی، سعید و دامن باغ، صفیه (۱۳۹۲): «ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار شهری با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی، کالبدی و خدمات شهری مطالعه موردی: مناطق هشتگانه شهراواز»، فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری، سال اول، شماره ۱، ص ۵۴-۲۹.
- Ahern, J. (2011). From fail-safe to safe-to-fail: Sustainability and resilience in the new urban world. *Landscape and urban Planning*, 100(4), 341-343.
- Ali-Toudert, F., Ji, L., Fährmann, L., & Czempik, S. (2019). Comprehensive Assessment Method for Sustainable Urban Development (CAMSUD)-A New Multi-Criteria System for Planning, Evaluation and Decision-Making. *Progress in Planning*, 100430.
- Arabi, M., Naseri, T. S., & Jahdi, R. (2019). Use All Generation of Crime Prevention through Environmental Design (CPTED) for Design urban Historical Fabric (Case Study: The central area of Tehran Metropolis, Eastern Oudlajan). *Ain Shams Engineering Journal*.
- Babamiri, A. S., Pishvae, M. S., & Mirzamohammadi, S. (2020). The analysis of financially sustainable management strategies of urban water distribution network under increasing block tariff structure: A system dynamics approach. *Sustainable Cities and Society*, 60, 102193.
- DESA, U. (2019). 68% of the world population projected to live in urban areas by 2050. Retrieved on, 3.
- Fratini, C. F., Georg, S., & Jørgensen, M. S. (2019). Exploring circular economy imaginaries in European cities: A research agenda for the governance of urban sustainability transitions. *Journal of cleaner production*, 228, 974-989.
- Imperatives, S. (1987). Report of the World Commission on Environment and Development: Our common future. Accessed Feb, 10.
- Steiniger, S., Wagemann, E., de la Barrera, F., Molinos-Senante, M., Villegas, R., de la Fuente, H., . . . Carrasco, J.-A. (2020). Localising urban sustainability indicators: The CEDEUS indicator set, and lessons from an expert-driven process. *Cities*, 101, 102683.
- Strulak-Wójcikiewicz, R., & Lemkea, J. (2019). Concept of a Simulation Model for Assessing the Sustainable Development of Urban Transport. *Transportation Research Procedia*, 39, 502-513.
- Yang, Z., Yang, H., & Wang, H. (2020). Evaluating urban sustainability under different development pathways: A case study of the Beijing-Tianjin-Hebei region. *Sustainable Cities and Society*, 102226.